

УДК 339.924

Бугрій Михайло Вікторович

здобувач вищої освіти освітнього ступеню «магістр»

за програмою «Міжнародна економіка»

Державного торговельно-економічного університету

Bugriy Mykhailo

Master's degree Student of the Educational degree "Master"

in the program "International economy"

State University of Trade and Economics

**РОЛЬ САНКЦІЙ У РЕГУЛЮВАННІ МІЖНАРОДНИХ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН**

**THE ROLE OF SANCTIONS IN THE REGULATION OF
INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS**

***Анотація.** У статті здійснюється аналіз теоретичних підходів та практичних аспектів впливу санкцій як інструменту міжнародного тиску на зовнішньополітичні процеси та відносини між державами. Розглядаються основні принципи та історія використання санкцій в міжнародних відносинах, а також ефективність та ризики у їх застосуванні. Зазначено про можливості впливу санкцій на економіку та населення країн, що їх отримують.*

Метою статті є розкриття природи та цілей міжнародних санкцій та узагальнення досвіду застосування санкцій щодо окремих держав.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що на сьогодні санкції можуть бути ефективним інструментом міжнародного тиску та регулювання відносин між державами, але їх застосування повинно бути обґрунтованим та узгодженим з міжнародним співтовариством. Автором

зазначено, що використання санкцій не повинно шкодити населенню та економіці країн, що їх отримують. Розглянуто напрями та пріоритети застосування міжнародних санкцій щодо фінансового сектору рф з огляду на військову агресію проти України.

Ключові слова: *санкції, регулювання міжнародних відносин, важелі впливу, економічний тиск.*

Summary. *The article analyzes theoretical approaches and practical aspects of the impact of sanctions as an instrument of international pressure on foreign policy processes and relations between states. The author examines the basic principles and history of the use of sanctions in international relations, as well as the effectiveness and risks of their application. The author also notes the potential impact of sanctions on the economy and population of the countries receiving them.*

The purpose of the article is to reveal the nature and objectives of international sanctions and to summarize the experience of applying sanctions against individual States. As a result of the study, it is established that today sanctions can be an effective instrument of international pressure and regulation of relations between states, but their application must be justified and agreed with the international community. The author notes that the use of sanctions should not harm the population and economy of the countries receiving them. The author considers the directions and priorities of application of international sanctions against the financial sector of the Russian Federation in view of the military aggression against Ukraine.

Key words: *sanctions, regulation of international relations, levers of influence, economic pressure.*

Постановка проблеми. *На сьогодні санкції є одним з ключових інструментів міжнародної політики, які застосовуються для зміни поведінки*

країн, які порушують міжнародні правила гри. Останнім часом міжнародні санкції стали більш актуальними через збільшення геополітичної нестабільності в світі, зростання агресивної зовнішньої політики окремих держав та їхню агресивну щодо інших учасників світової спільноти діяльність. Дослідження ролі міжнародних санкцій є важливим для зрозуміння їхнього впливу на світову економіку, політику та безпеку, а також для розробки ефективних міжнародних стратегій регулювання міжнародних відносин. Особливо актуальність проблематики нашого дослідження посилюється в контексті відкритої воєнної агресії росії проти України на накладання на агресора безпрецедентної кількості міжнародних санкцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Варто відзначити, що дослідженню санкційної проблематики присвятили свої наукові напрацювання низка дослідників, що фокусували увагу на розкритті сутності та ролі міжнародних санкцій в системі регулювання міжнародних відносин, визначенню механізмів їх впливу як на самих держав, на які санкції було накладено, так і на треті сторони. Серед основних праць відповідного спрямування варто виділити фахові публікації Батрименка В. [1], Бережної Н. [2], Гонака І. [3], Моцика О. [4], Панченка В. [5], Д. Рибачка Д.[6], Табакова А.[7] та інших. Проте незважаючи на численні наукові розвідки та напрацювання додаткового розгляду потребують питання ефективності санкцій як інструменту регулювання та ідентифікації змісту секторальних санкцій, зокрема у сфері фінансів, які виступають одним із найбільш чутливих інструментів регламентації поведінки держав.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття природи та цілей міжнародних санкцій та узагальнення досвіду застосування санкцій щодо окремих держав.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні міжнародні санкції є важливим інструментом міжнародної політики, який застосовуються для

зміни поведінки держави чи окремих осіб відносно певної ситуації, а також для відстоювання міжнародних норм та цінностей. Сучасні міжнародні санкції можуть бути господарськими, фінансовими, торговельними, економічними та іншими. Вони можуть бути націлені на держави загалом, окремих осіб, групи людей або організації.

Застосування міжнародних санкцій стало частішим явищем в світі, оскільки дозволяє досягти бажаного ефекту без застосування військової сили. Водночас, застосування санкцій має і свої недоліки, такі як можливість створення гуманітарної кризи, зниження рівня життя населення та інші наслідки. Міжнародні санкції можуть бути корисним інструментом в міжнародній політиці, але їх застосування має бути обґрунтованим, має бути враховано можливі наслідки та повинно бути відповідно до міжнародного права та процедур.

Проаналізуємо найбільш значні приклади та механізми введення міжнародних санкцій для регулювання міжнародних відносин в сучасному світі.

Одним з найбільш актуальних та важливих кейсів є санкції, які були введені проти Росії через анексію Криму в 2014 році [4] та її відкриту воєнну агресію проти України у 2022 році [7]. Ці санкції включали в себе заборону на ввезення продуктів харчування та інших товарів, замороження банківських рахунків та інші економічні обмеження.

Іншим прикладом є санкції, які були введені проти Ірану у зв'язку з його ядерною програмою. Ці санкції включали в себе заборону на імпорт нафти та газу з Ірану, а також замороження банківських рахунків.

Також варто згадати про санкції, які були введені проти КНДР у зв'язку з її ядерною програмою та порушенням прав людини. Ці санкції включають в себе заборону на ввезення деяких товарів, заборону на експорт палива та обмеження доступу до фінансових ресурсів [5, с. 10]. Інші приклади міжнародних санкцій включають в себе санкції проти Сирії,

Венесуели, М'янми та інших країн [4, с. 745]. Всі ці санкції вводяться з метою змінити поведінку країн, які порушують міжнародні норми та стандарти.

Повернемося до ситуації з введенням санкцій проти росії та проаналізуємо їх секторальний вплив та ефективність, а також вірогідні негативні сторони.

У статті В. Батрименка розмірковується над природою та сутністю економічних санкцій, які розглядаються у першу чергу як дискримінаційний механізм щодо примусу. Автором виділяються причини їх введення проти країни-агресорки, зокрема це порушення міжнародних договорів, анексія суверенних територій, порушення прав людини тощо [1]. Основний акцент робиться на тому, як санкції вплинули на різні сфери та аспекти соціально-економічного життя росії. Автор робить висновки, що попри певну обмеженість, можна вести мову про їх дієвість та подальше розширення секторального впливу.

Дослідниця Бережна Н. І. у своїй статті розглядає особливості сучасних міжнародних відносин, наголошуючи, що для підтримки світового порядку сьогодні велику роль відіграють санкції. Санкції можуть бути спрямовані на послаблення військової міцності держави, дестабілізацію цільового уряду, на політичні зміни в країні тощо. Сьогодні в світі широко використовуються санкції для тиску на певну державу з тим, щоб змусити її уряд повернутися у коло міжнародних норм і принципів мирного співіснування країн. Авторка розкриває особливості та наслідки застосування економічних санкцій проти Росії як для самої Росії, так і для України й інших країн. Підкреслює, що економічні санкції західних країн можуть дати результат лише у довгостроковому періоді, про що свідчить проведений аналіз змін у зовнішній торгівлі України за період дії санкцій і втрат від них. Незважаючи на велику роль санкцій, ніхто не гарантує їх ефективність. Тому Україна повинна не розраховувати на санкційні заходи

проти Росії країн світу, а проводити власні заходи укріплення економіки, військової сфери, боротися з корупцією, об'єднувати країну [2, с. 28].

І. Гонак у свою чергу обґрунтував вплив економічних санкцій на зміну зовнішньої політики Росії в умовах гібридного впливу її на Україну [3]. Автор наголошує, що зміна стратегії санкцій із впливу на економіку загалом на вплив на найближче оточення керівників країни та його активи, а, відповідно, посилення санкційного тиску, забезпечать достатньо мотивів економічного обмеження Росії, а, відтак, для сприяння додаткової стабільності на пострадянському просторі.

Цікавим є дослідження надзвичайного і уповноваженого посла України в США – О. Моцика, в якій автор стверджує, що санкції застосовують для забезпечення міжнародно-правових норм, коли вичерпано всі добровільні погоджувальні заходи врегулювання конфлікту, до якого призвело міжнародне правопорушення. Російська агресія загрожує всій архітектурі європейської безпеки, сформованої на континенті після Другої світової війни за участі США, європейських країн і Радянського Союзу [4].

Для розуміння сутності та принципів дії міжнародних санкцій важливим є дослідження В. Панченка [5]. Автор аналізує змістовне наповнення економічних санкцій, еволюції використання і проводить ґрунтовний аналіз їх ролі у відстоюванні національних інтересів країн. Проводиться паралель між мотивами санкцій та трьома базовими цілями кримінального права. Стверджується, що на сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин в арсеналі розвинених країн переважають інструменти прихованого протекціонізму (*tarkey protectionism*), які реалізуються переважно методами внутрішньої економічної політики. Країни, що розвиваються, намагаються використовувати потенціал галузевого протекціонізму, а запровадження політики економічних санкцій опосередковано відповідає ідеї селективного

протекціонізму, який спрямовується проти окремих країн чи окремих товарів.

Власне європейський аспект впровадження санкцій щодо росії розглядає Д. Рибачок у своїй статті [6]. У статті виділено ключові етапи запровадження санкцій ЄС проти Російської Федерації та окреслено отримані результати. Зокрема, вказано на негативний вплив санкцій на економіку РФ. У той же час визначено, що санкції ЄС щодо Росії не вирішили своєї основної мети. Вони не змінили політику Росії щодо України.

Досить ґрунтовними є аналітичні публікації [8], в яких на основі фактологічного та статистичного матеріалів аналізується сучасний стан впливу санкцій на росії та їх тенденції на світову економіку. Також робиться спроба змодельовати подальший розвиток санаційного процесу та зміни у світовій економіці.

А. Химичук акцентує увагу на недосконалості економічних санкцій, схемах їх обходу, вибірковості та ігноруванню. Загалом авторка порушує значний пласт питань негативної сторони та недосконалості санкцій як міжнародного інструменту [9]. О. Шаров розкриває наслідки санкцій для економік країн ЄС, а також «контрсанкції», що росія оголосила у відповідь. На основі проведеного аналізу робляться прогнози щодо можливого впливу таких наслідків на позицію країн-санкціонерів стосовно подальшого використання оголошених економічних обмежень у відносинах з росією [10].

В. Шинкар у свою чергу проводить аналіз експорту товарів та послуг з України, аналізує основні країни-партнери України та нинішнє протистояння росії з Україною та ЄС у газовій сфері. Окреслює основні проблеми для вітчизняної економіки у газовій сфері. Вказує найбільш проблемні санкції та обмежувальні заходи стосовно громадян і юридичних осіб РФ в Україні, персональні економічні санкції відносно російських

банків [11]. Г. Щигельська розкриває сучасний стан та напрямки введених економічних санкцій проти росії після початку повномасштабного вторгнення, використовую статистику та аналітичний матеріал [12].

Важливим кроком у антиросійських санкціях та засудження агресії проти України – стало відключення банківської системи країни-агресора від світової фінансової системи – SWIFT. Для початку варто дещо зазначити, що саме є міжнародна фінансова система SWIFT, та, власне, на що може вплинути її відключення в росії.

Спеціальна мережа передачі банківських повідомлень на міжнародному рівні S.W.I.F.T. (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) – одна з найбільших у світі систем банківських повідомлень. Мета створення цієї «Міжнародної міжбанківської організації валютних і фінансових розрахунків по телексу» (така її офіційна назва) – забезпечення всім учасникам доступу до цілодобової високошвидкісної мережі передачі банківської інформації в стандартній формі за високого ступеня контролю і захисту від несанкціонованого доступу [13, с. 118].

Систему SWIFT іноді характеризують як «фінансову атомну зброю» . Якщо країну відімкнути від SWIFT, її міжбанківські платіжні операції значно ускладнюються, підривається її здатність торгувати товарами та переміщувати валюти, розрахунок стає можливий тільки готівкою [14]. Сама система не має повноважень на власний розсуд приймати рішення про будь-які санкції. Такі рішення приймаються лише за рішенням Євросоюзу (як своєї територіальної юрисдикції) та ООН (як глобального арбітра) [15].

Також для розуміння впливу на країну-агресора відключення від SWIFT – варто проаналізувати обсяги користування системою в росії та її реальний вплив на економіку агресора.

Як зазначає А. Табаков – до системи SWIFT підключено одинадцять тисяч банків у двох сотнях країн світу, які в 2021 році відправили близько десяти мільярдів платіжних повідомлень. У росії в 2022 році до цієї системи

підключилися 300 банків (з 330 реально діючих на початок минулого року, тобто більше 90% всіх банків), які використовували систему SWIFT в основному для платежів – це близько 70% всього трафіку, причому близько 30% з них – це повідомлення, кінцевий пункт призначення яких теж знаходиться в росії. До березня 2022 року Росія займала друге місце після США серед 15 найбільших країн-користувачів SWIFT у світовому рейтингу [7]. Тобто для росії система SWIFT відігравала досить вагомую роль в банківській системі держави.

Основними наслідками відключення росії від системи SWIFT стали/стануть:

– обмеження переказів коштів за кордон, а також їх пряме отримання. По суті, це стосується тільки міжнародного бізнесу, який безпосередньо залежить від зовнішніх поставок, але велика кількість світових компаній покидають або оголошують про тимчасове припинення діяльності на російському ринку, що також негативно позначиться на обсязі ВВП і податкових платежів, що надходять;

– для фізичних осіб обмеження в основному пов'язані з можливістю використання карт Visa і MasterCard, емітованих російськими банками за кордоном, тобто виникнуть труднощі з отриманням коштів в банкоматах іноземних держав або труднощі з безготівковою оплатою товарів в закордонних торгових точках;

– серйозно ускладниться міжнародна торгівля, імпорتنі товари значно подорожчають або зовсім зникнуть з прилавків вітчизняних магазинів. Високий попит на іноземну валюту спричинить девальвацію рубля (за різними оцінками, рубль втратить у ціні від 10% до 20%), водночас зросте інфляція;

– єдина сфера, яка не постраждає від припинення роботи SWIFT, це внутрішні платежі. У росії з 2015 року діє система фінансових повідомлень

(СПФС) для банківських переказів і національна система платіжних карт [7].

Таким чином, відключення російських банків, у тому числі найбільшого російського «Сбербанка», від системи обміну фінансовими повідомленнями SWIFT збільшило вплив на російський фінансовий ринок. Це перешкодило банкам провадити свої фінансові операції в усьому світі у швидкий і ефективний спосіб. Проте, певні фінансові канали для дозволених операцій з російською економікою залишилися відкритими, хоча зараз вони стають помітно ускладненими [16]. Загалом відключення росії від системи SWIFT – серйозний ризик для банківської системи. Так як оборот фінансових операцій, що проходить через СПФС і дрібніші аналоги не перевищує 20% всіх таких операцій країни-агресора, виникли різні негативні наслідки. В перспективі збитки можуть бути такими ж масштабними, як в Ірані, через особливості структури економіки та політичної системи росії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На основі узагальнення теоретичних підходів науковців та ознайомлення із статистикою щодо наслідків від використання міжнародних санкцій стосовно окремих держав, можна зробити кілька висновків

По-перше, роль міжнародних санкцій у регулюванні міжнародних відносин є складною та багатогранною. Адже запровадження спричиняє як очікувані позитивні наслідки для світового співтовариства, так і певні негативні результати, особливо щодо населення держав-отримувачів санкцій.

По-друге, запровадження санкцій потребує досконалої координації між країнами та міжнародними організаціями для забезпечення ефективності санкцій та мінімізації негативних наслідків.

По-третє, важливо забезпечувати дотримання прав людини та міжнародного права при застосуванні санкцій, оскільки недотримання цих принципів може призвести до негативних наслідків для населення країн, що підлягають санкціям.

Перспективами подальших досліджень є розгляд взаємозв'язку між різними інструментами санкційного тиску міжнародної спільноти. Також подальшого аналізу потребують механізмів уникнення міжнародних санкцій через комплекс латентних трансакцій між державами-отримувачами санкцій та їх партнерами

Література

1. Батрименко В. В. Вплив міжнародних економічних санкцій на господарський розвиток рф. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/viewFile/3624/3295
2. Бережна Н. І. Цілі та наслідки економічних санкцій у сучасних умовах. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38-1. С. 28-31
3. Гонак І. М. Економічні санкції як інструмент впливу на зовнішню політику країн в умовах «гібридної війни». *Інноваційна економіка*. 2016. № 11-12. С. 52-58.
4. Моцик О. Міжнародні санкції проти Російської Федерації як інструмент тиску та покарання за агресію проти України й інші міжнародні злочини. *Україна дипломатична*. 2020. Вип. 21. С. 744-754.
5. Панченко В. Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 10-16.
6. Рибачок Д. О. Санкції в політиці ЄС: приклад російської федерації 2014-2015 рр. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/16125/Rybachok_

Sanktsii_v_politytsi_YeS_pryklad_Rosiiskoi_Federatsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y

7. Табаков А. Д. Відключення російської федерації від swift системи і його наслідки. *Фінанси і кредит*. 2022. № 232. URL: https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/116765/1/978-5-91256-557-1_2022_232.pdf
8. Санкції проти РФ: що насправді може зламати режим Путіна. URL: <https://uifuture.org/publications/sankcziyi-proty-rf-shho-naspravdi-mozhe-zlamaty-rezhym-putina/>
9. Химичук А. Санкційна політика проти росії 2014-2022 рр.: прогалини і схеми обходу. URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/07/trap-aggressor_sanctions.pdf
10. Шаров О. Економіка ЄС: санкції проти росії та їхній зворотний вплив ринок фінансово-банківських послуг. *Журнал європейської економіки*. 2015. № 2. С. 166-182.
11. Шинкар В. А. Особливості введення економічних санкцій України щодо росії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 11. С. 199-193
12. Щигельська Г. Економічні санкції проти росії: масштаби та ефективність. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/37906/2/MCTD_2022_Shchyhelska_H-Economic_sanctions_101-104.pdf
13. Курченко О. Б. Інформаційні системи і технології в банківських та фінансових установах: Навч. посіб. К.: МАУП, 2006. 224 с
14. ЄС відключив від SWIFT сім російських банків та заборонив експортувати агресору євро. *Українська правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/03/2/683085/>
15. Міщенко В. І., С. В. СВІФТ. Банківська енциклопедія. Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. С.

504

16. Санкції проти Росії Нинішній стан, перспективи, успіхи та прогалини багатостороннього міжнародного санкційного режиму проти Російської Федерації. Київ, 2019. URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/t_sankcii_rf_a4_ukr.pdf